

2. Hodina – Moc a disciplína;
sociální stratifikace a
legitimita, maximalistické vs.
minimalistické vymezení
politická

Obsah

- Dohlížet a trestat
- Panoptikon
- Surveillance capitalism
- Maximalistické vs. Minimalistické vymezení politična
- Oblast politična

Michel Foucault – Dohlížet a trestat (1975)

- 2020 Foucault ožívá, morová opatření vs. Covid
- Popisuje Dohled nad nakaženým městem, systém kontroly živých a mrtvých - permanentní registrace
- *“Vztah každého jedince k jeho nemoci a k jeho smrti vede skrz zástupce moci, skrz registraci, kterou provádějí a skrz rozhodnutí, která vynášejí.”*
- mor podněcuje disciplinární schéma, vyžaduje do hloubky organizovaný dohled a kontrolu, intenzifikaci a rozvětvení moci.
- mor vs. lepra - odlišný přístup - kontrolován vs. Ponechán
- lepra - sen o čistém společenství, mor - sen o disciplinární společnosti = dva způsoby, jak vykonávat moc nad lidmi, jak kontrolovat vztahy mezi nimi, jak rozplétat jejich nebezpečné svazky
- morová nákaza jako společnost dokonalé disciplíny - utopie dokonale ovládaného města

22:55

< Příspěvek uživatele Katedra sociologi...

Katedra sociologie / Department of Sociology FSS MU

4. 3. 2020 · 🌐

Epidemie je snem mocných, píše MICHEL FOUCAULT v knize Dohlížet a trestat. Epidemie umožňuje kontrolovat populaci, určit každému jeho místo, vést o každém podrobné registry informací a vytvořit strnulý prostor, v němž každý občan podléhá přímému vlivu moci. Sen o epidemii nakažlivé nemoci je snem o vládnutí.

👍❤️ 264

15 komentářů 250 sdílení

👍 To se mi líbí   💬 Komentář   📧 Odeslat   ↻ Sdílet

KAPITOLA III

PANOPTISMUS

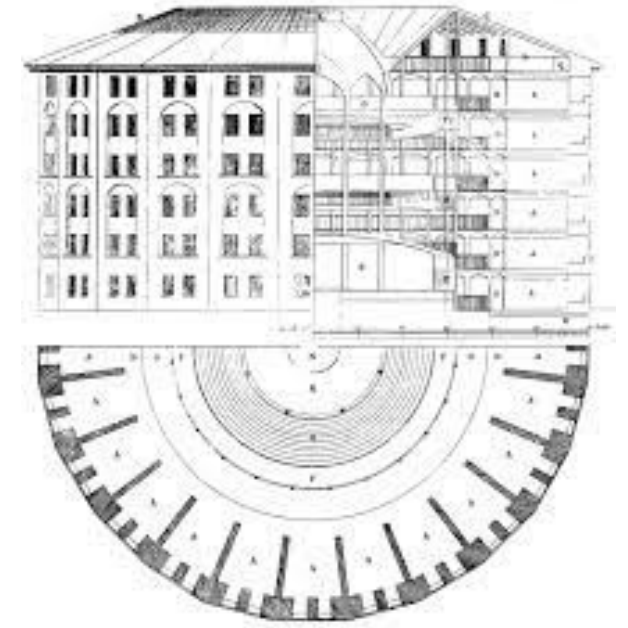
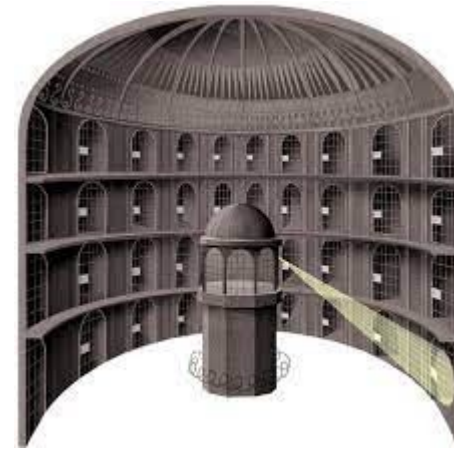
Podívejme se nyní na měřítka, která je třeba, podle nařízení ze 17. století, brát v úvahu, bylo-li město prohlášeno za nakažené morem.¹⁾

Nejprve přísné prostorové rozčlenění: dokonalé uzavření města a okolní půdy, zákaz opustit město pod trestem smrti, vyhubení všech volně pobíhajících zvířat; rozdělení města na oddělené čtvrti, jmenování správce v každé z nich. Každá ulice je zařazena pod pravomoc syndika, který nad ní dohlíží; kdyby ji opustil, bude odsouzen k smrti. Od určeného dne je nařízeno, aby každý zůstal ve svém uzavřeném domě; pod trestem smrti je zakázáno dům opustit. Sám syndik přichází, aby zvenějšku uzavřel všechny domy; bere si s sebou klíče, které odevzdá správci čtvrti; ten je drží u sebe až do konce karantény. Každá rodina se musí postarat o zásoby; pouze v případě chleba a vína budou z ulice do interiéru domů zří-

📄 Poslat stránce Katedra sociologie / Depa...

Panoptikon

- Jeremy Bentham 1785
architektonický návrh budovy
- - navrhl panoptikon jako budovu - na dvou principech - moc musí být viditelná (uvězněný má neustále před očima vysokou siluetu centrální věže, odkud je špehován) a neuvěřitelná (uvězněný nesmí nikdy vědět je- li v daném okamžiku pozorován, musí si však být jist, že je to kdykoli možné...)
- dozorce z centrální věže vidí vše, aniž by byl viděn - automatizace moci, dozorce není potřeba->
- “Skutečné podřízení se rodí mechanicky z fiktivního vztahu. **Tak není nutné použít násilné prostředky pro donucení odsouzeného k dobrému chování, blázna ke klidu, dělníka k práci, školáka k píli při učení, nemocného k poslušnosti příkazů.** Panoptikální instituce fungují bez mříží, řetězů, těžkých zámků.

Panoptikon

-> nástroj dohledu nad zavřenými nenormálními těly, věž s celami skrze které proudí světlo, není vidět na strážní věž, ze které dohlíží dozorce

- “Tolik klecí, tolik malých divadel, kde je každý herec sám, dokonale individualizovaný a neustále viditelný”

-> **umožňuje bez ustání vidět a okamžitě rozeznávat, převrací princip žaláře a jeho tři funkce - uzavřít, zbavit světla, skrýt - plné světlo a pohled dozorce uzavírají lépe než temnota, ta spíše ochraňuje, viditelnost je past, je viděn ale nevidí, je objektem informace, nikdy subjektem komunikace**

- Hlavní účinek panoptikonu - zavést u vězněného vědomý a nepřetržitý stav viditelnosti, který zajišťuje automatické fungování moci. Způsobit aby dohlížení bylo permanentní ve svých účincích, byť by bylo nesoustavné ve své činnosti. Aby dokonalost moc vedla k tomu, že aktuálnost jejího vykonávání bude zbytečná: aby byl tento architektonický aparát strojem, který by vytvářel a udržoval mocenské vztahy nezávisle na tom, kdo je vykonává. aby věznění byli chyceni v situaci působení moci, jejímiž nositeli mohou být sami.

Panoptikon a moc

- Panoptikon jako laboratoř moci - díky mechanismům pozorování dokáže pronikat do chování lidí, vědění jako součást moci
- Panoptikon je třeba chápat jako zobecněný model fungování, jako způsob definování vztahů moci a každodenního života lidí.
- Dovoluje intervenovat v každém okamžiku, konstantní tlak působí před tím, než jsou spáchány přestupky, omyly, zločiny.
- Kdysi byla strojem na vidění temná komora, kde špehovali jednotlivci, nyní se stala průhlednou budovou, kde je vykonávání moci kontrolované celou společností.
- Panoptikon má za úkol uspořádat moc, učí ji ekonomičtější a účinnější, nedělá to pro moc samu, ani pro bezprostřední záchranu ohrožené společnosti: jde o to posílit společenské síly - zvýšit produkci, rozvinout ekonomii, rozšířit vzdělání, pozdvihnout úroveň veřejné morálky, přimět k růstu a rozmnožení.

Disciplinární moc

- vs. suverenní moc, panopticismus je obecný princip nové “politické anatomie”, jejímž předmětem a cílem není vztah k suverénnímu vládci, nýbrž vztahy disciplíny.
- Definice disciplíny: “Disciplína nemůže být identifikována ani s institucí, ani s aparátem; je typem moci, modalitou praktikování moci, nesoucím si s sebou celý soubor nástrojů , technik, postupů, úrovní aplikace, cílů, je jakousi “fyzikou” či “anatomii” moci, určitou technologií. Může být využita jednak “specializovanými” institucemi (vězeňství nápravná zařízení 19 st.), jednak institucemi, v nichž slouží jako základní nástroj k dosažení určených cílů (školy, nemocnice), jednak nižšími instancemi, které v ní nacházejí prostředek k posílení či reorganizaci svých interních mocenských mechanismů (disciplinace v rodině, určování toho co je normální a nenormální) administrativní disciplinární aparát a pak státní aparát jež zajišťuje vládu disciplíny pomocí policie.->

Rozšíření disciplinárních institucí

- **1, Funkcionální inverze disciplín**
- armáda funguje díky disciplíně jako jednota
- dvojí tendence kt. lze v průběhu 18. st. sledovat, jak se rozvíjí, aby znásobila počet disciplinárních institucí a aby disciplinarizovala aparáty již existující
- armáda jež je podrobena disciplíně sama dohlíží a disciplinuje obyvatelstvo

- **2, Rozšíření disciplinárních mechanismů**
- tendence se deinstitucionalizovat - rozklad na pružné procesy kontroly, jež lze transformovat a přizpůsobovat
- disciplinace lidí navzájem, kontrola zbožného života

- **3, Zestátnění mechanismů disciplíny - policejní kontrola**
- přebírá policejní aparát, úředník přebírá královské příkazy
- účinky práce úředníka jako pohyb nebeských těles.
- policie se dostává do prostoru neomezené kontroly, která hledá, jak v ideálním případě dospět k tomu nejjemnějšímu zrnku.
- politická moc a schopnost nepřetržitě dohlížet - neviditelné dohlížení
- trestání za narušování pořádku, pobiřování, neposlušnost, špatné chování

Michel Foucault – Dohlížet a trestat (1975)

- Formování disciplinární společnosti - mechanismus panoptismu -> Ne proto že disciplinární modalita moci nahradila všechny ostatní, ale proto, že se mezi ostatní infiltrovala, občas diskvalifikovala, nicméně sloužila jim též jako zprostředkovatel, jako spojení mezi nimi, prodlužovala je, a především umožňovala dovést účinky moci až do těch nejmenších a nejvzdálenějších elementů.
- Moderní doba klade opačný problém: “opatřit malému počtu , nebo dokonce jednomu člověku, okamžitý pohled na velké množství”
- Společnost dohledu
- Ideálním stavem dnešního trestání by byla neomezená disciplína
- Sociální sítě jako model disciplinace společnosti?

Surveillance capitalism/kapitalismus dohledu

- Schoschana Zuboff (2019) - **The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power**, v roce 2022 v češtině ->
- „ S nastolením obchodního modelu největších technologických společností dneška však přichází zásadní změna: zdrojovým materiálem se stává samotná lidská zkušenost, která je jednostranně získávána a měněna na data, posléze zpracovávána pokročilou inteligencí známou jako machine learning a přetavena v nový typ produktu (předpovídané chování) a následně obchodována na novém typu trhu (trh s budoucím chováním). Co s našimi společnostmi udělá toto odevzdání kontroly nad naším chováním do rukou firem, vše? A zbývají nám ještě nějaké sebeobránné mechanismy?“
- . Now it is time for anthropologists to reciprocate the generosity of her gift by producing detailed ethnographic accounts of the way that surveillance capitalism is lived, felt, experienced and, we hope, even resisted by those it seeks to dominate. (Huberman 2020)

Surveillance capitalism/kapitalismus dohledu

- ->Technologie sledování: Rozšíření kamerového dohledu na veřejných místech, technologie rozpoznávání obličejů, sledování pomocí GPS a další formy monitoringu přispívají k pocitu všudypřítomného dohledu, který připomíná panoptikon.
- Programy vládního dohledu: Některé vlády zavedly rozsáhlé programy sledování, jako je masivní sběr dat a monitorování komunikačních kanálů, ve jménu národní bezpečnosti. Tyto programy vyvolávají obavy o práva na soukromí a občanské svobody, protože zahrnují monitorování činností celých populací bez individuálního podezření.
- Týká se modelu podnikání, ve kterém jsou soukromá data jednotlivců sbírána, analyzována a využívána pro ekonomický zisk. Velké technologické společnosti často sbírají obrovské množství dat o uživateli a jejich chování online, aby vytvořily detailní profily a cíleně je oslovily s reklamou a jinými nabídkami.
- I když fyzická architektura panoptikonu v 21. století nemusí existovat, principy dohledu, kontroly a samoregulace s ním spojené jsou stále relevantní, ačkoli v odlišných formách. Pervazivita dohledu v moderní společnosti přináší důležité etické, právní a sociální otázky týkající se soukromí, autonomie a mocenských dynamik.

- 1. Masivní sběr osobních dat:** Některé technologické společnosti, zejména sociální média a online reklamní platformy, sbírají obrovské množství osobních dat od uživatelů, včetně informací o jejich zájmech, preferencích, chování a dokonce i polohy.
- 2. Detailní profilování uživatelů:** Na základě sbíraných dat vytvářejí tyto společnosti detailní profily uživatelů, které zahrnují informace o jejich zvyklostech, zálibách, politických názorech, zdravotním stavu a dalších citlivých údajích.
- 3. Cílená reklama a manipulace:** S pomocí těchto profilů pak společnosti provádějí cílenou reklamu a personalizované marketingové kampaně, které jsou navrženy tak, aby co nejúčinněji ovlivnily chování a rozhodování uživatelů.
- 4. Prediktivní analýzy a prognózy:** Technologické společnosti často využívají sbíraná data ke vytváření prediktivních analýz a prognóz, které pomáhají předvídat budoucí chování uživatelů a přizpůsobovat jim nabídky a reklamy.
- 5. Manipulace s politickým a sociálním vlivem:** Existují obavy, že některé společnosti využívají sbíraná data a personalizovanou reklamu k manipulaci s politickými názory a sociálním vlivem, například prostřednictvím dezinformačních kampaní nebo vytvářením informačních bublin.
- 6. Omezení soukromí a individuální svobody:** Masivní sběr osobních dat a jejich využívání k zisku může ohrozit soukromí a individuální svobody jednotlivců, kteří mohou být neustále sledováni a analyzováni bez jejich vědomí nebo souhlasu.

Kdo sbírá? Sociální síť: Platformy jako Facebook, Twitter, Instagram a LinkedIn **Internetové vyhledávače:** Google **E-commerce platformy:** Amazon. **Mobilní aplikace:** Aplikace pro smartphony a tablety **Technologie nositelné elektroniky:** chytré hodinky, fitness náramky **Internet věcí (IoT):** Domácí zařízení a spotřebiče připojené k internetu

- Zneužití dat -> 2018, britská poradenská společnost Cambridge Analytica získala skrze facebookovou aplikaci přístup k datům 87 milionů uživatelů a tyto údaje využila pro cílení kampaně Donalda Trumpa.

Blog

No trick or treat but digital tricks & traps.
About dark patterns in cookie banners.

Dark patterns a cookies

- Příklad zneužití sběru osobních dat pro nekalé obchodní praktiky
- **Dark Patterns:** Dark patterns jsou návrhové prvky nebo postupy na webových stránkách a v aplikacích, které jsou záměrně vytvořeny tak, aby uživatele vedly k nežádoucím akcím, jako je například nechtěné předplatné, sdílení osobních údajů nebo nákup zboží. Tyto praktiky často využívají psychologických triků a manipulací, aby přiměly uživatele k rozhodnutím, která by jinak neudělali, pokud by byli informováni o všech důsledcích.
- Sběr „big dat“ -> big data vs. Sociální antropologie

DARK PATTERNS

"Dark Pattern" refers to a wide variety of practices commonly found in online user interfaces that lead consumers to make choices that often are not in their best interests.

TERM COINED BY

- Harry Brignul, a user experience (UX) designer, in 2010

OBJECTIVE - GETTING CONSUMERS TO

- Purchase more and more
- Spend more money on a purchase or time on a service than desired
- Give up more personal data than desired

REGULATIONS

- International:**
  - Consumer Financial Protection Act, 2010 (USA)
  - Consumer Contracts (Information Cancellation and Additional Charges) Regulations, 2013 (EU and UK)
- India:**
  - Rules: Draft Guidelines for Prevention and Regulation of Dark Patterns, 2023

Dark Pattern (Category)	Meaning
Forced Action	Disclosure of more personal data than desired
Interface Interference	Visual prominence of options favorable to business
Nagging	Repeated requests to change a setting to benefit business
Obstruction	Making it hard to cancel a service
Sneaking	Adding non-optimal charges to transactions at final stage
Social Proof	Notification of other consumers' purchasing activities
Urgency	Countdown timer indicating the expiry of deal

In India, businesses implementing "dark patterns" in their user interfaces to influence consumer choices counts as infringement on "consumer rights" (Consumer Protection Act, 2019).

EFFECTS ON CONSUMER

- Harms to consumer autonomy and privacy
- Time and Financial loss
- Psychological detriment
- Less consumer trust and engagement
- Weaker or distorted competition

STEPS NEEDED

- Addressing consumer vulnerability to dark patterns
- Fostering consumer-friendly digital choice architecture
- Issuing regulatory guidance
- Empowering regulatory authorities to take action on dark patterns

TOOLS TO DETECT/MITIGATE/REMOVE DARK PATTERNS

- Cookie glasses
- Global Privacy Control

- Consent-O-Matic extension
- Truebill

Big brother awards

- <https://bigbrotherawards.cz/2022/01/16/nominace/>

BIGBROTHER
AWARDS.CZ

VÍTĚZOVÉ

ÚSPĚCHY

NOMINUJTE

HISTORIE

PODPOŘTE NÁS

Pravidla

Kandidáty na ocenění za daný rok může navrhnout každý [zde](#). Vítěze jednotlivých kategorií následně vybere porota složená z IT odborníků, právníků, obránců lidských práv a novinářů.

Proč?

Veřejným poukáním na úřady, firmy či jednotlivce, kteří narušují právo na soukromí, otevíráme diskuzi, aktivujeme veřejnost a vytváříme prostředí, ve kterém slídlství neprojde nepovšimnuto. Mediální dopad soutěže často vede k [úspěchům](#).

Kdo?

Soutěž pořádá nezisková digitálně-právní organizace [luRe \(Iuridicum Remedium\)](#), která se problematice soukromí věnuje celoročně v rámci programu [Digitální svobody](#).

Surveillance capitalism/kapitalismus dohledu

- Torpey, John. 2018. *The Invention of the Passport: Surveillance, Citizenship and the State* (2nd.ed.),
- Autor zkoumá, jak pasy ovlivňovaly formování národní identity, občanství a státní suverenity. Dále se zabývá tím, jaké role hrály pasy při vytváření a upevňování státní moci a dohledu nad občany a cizinci.

Balandier, G. 2000. „Oblast politična“. In *Politická antropologie*. Praha: Dauphin, 45-81

Maximalistické a minimalistické vymezení politična

- Jak identifikovat a kvalifikovat politično?
- Jak je konstruovat? Jak určit specifické funkce politična?
- Snaha o vymezení politična – dva tábory → Maximalisté vs minimalisté
- **Maximalisté - politické útvary jsou ve všech společnostech,** (Leach, Radcliffe-Brown, Aristoteles, Nadel)
- Příklady: Aristoteles - člověk jako přirozeně politická bytost -> ztotožnění politického útvaru s globální společností
- Bonald - Není společnost bez vlády.
- Nadel - “Politické instituce tedy zajišťují řízení a udržení nejrozsáhlejší ze všech skupin, to znamená společnosti”
- Leach- Přijímá rovnost nastolenou mezi společností a politickým útvarem, definovaným svou maximální schopností všechno vstřebat

Minimalistické vymezení politična

- Minimalisté - staví se negativně nebo nejednoznačně k tomu, že každá společnost má vždy svou nějakou vládu , zpochybnění všeobecné platnosti politických fenoménů , vyjadřuje absenci politických institucí srovnatelných s institucemi, implicitní etnocentrismus
- Příklady:(MacLeod - Jurokové neznají politickou organizaci a žijí ve stavu anarchie
- Malinowski - Veddové a australští domorodci nevytvářejí žádné politické skupiny
  - Redfeld - politické instituce mohou v případě nejprimitivnějších společností úplně chybět
  - Radcliffe- Brown - studie o Andamanech - nemají žádnou organizovanou vládu

- -> snaha rozbít tento zjednodušující dichotomii , která proti sobě staví kmenové společnosti a společnosti s jasně ustavenou a racionální vládou.
- -> charakterizují politično různě, skrze funkce, které vykonává, snaha o určení práhu od kterého víme, že se jasně jedná o politično.
- - segmentární společnosti - s nejméně zjevným politickým systémem
- společnosti se státním zřízením a společnosti beze státu (Smith) - ale toto rozdělení také není úplně stoprocentně funkční

Polity, policy, politics

- terminologie politické antropologie
- **policy** - k jednotlivým **způsobům organizace vlády** nad lidskými společnostmi
- **polity** - k jednotlivým **typům činnosti**, které se podílejí na řízení obecných záležitostí
- **politics** - **ke strategiím**, jež jsou důsledkem soupeření mezi jednotlivci a skupinami

Politicko lze vymezit na základě

- a, vymezení na základě způsobů prostorové organizace
- b, vymezení na základě funkcí
- c, vymezení na základě způsobů politického jednání
- d, vymezení na základě formálních vlastností
- e, výměna statků

Politická moc a nutnost

- Moc, donucování a legitimita
- Hume – moc je subjektivní kategorie, je to pouze hypotéza kt. musí být ověřena
- Schopnost působit na jednotlivé osoby a věci za pomoci široké škály prostředků od přesvědčení až k donucení
- Moc je vždy ve službách sociální struktury, která se nemůže udržet pouhým působením zvyku nebo zákona či automatickou podřízeností vůči pravidlům
- Lucy Mair - neexistuje jediná společnost v níž by pravidla byla respektována automaticky
- moc má schopnost uchovávat společnost v patřičném stavu
- soupeřivost - každý by rád ovlivňoval kolektivní rozhodnutí ve svůj prospěch -> politická moc se projevuje jako produkt soutěže a jako prostředek k jejímu ovládnutí
- POLITICKÁ MOC JE VLASTNÍ KAŽDÉ SPOLEČNOSTI - vyvolává respekt k pravidlům, jež jí zakládají, brání jí před jejími vlastními nedostatky, omezuje soupeřivost
- Konzervační funkce moci
- *“Nutnost bojovat proti entropii, která ji ohrožuje zavedením chaosu”*
- Periodická obnova společnosti pomocí rituálů, ceremonií či procedur

Vnější a vnitřní determinismus moci

- moc podřízena jak vnitřním tak vnějším vlivům
- každá globální společnost ve vztahu k nepřátelským společnostem, nebezpečných pro vnitřní svrchovanost - **vnější HROZBA** - potřeba navazovat spojení, zdůrazňovat vnitřní jednotu, soudržnost a odlišné rysy
- moc se udržuje pod tlakem vnějších nebezpečí - i předpokládaných
- mocenské symboly - poskytují prostředky k potvrzení vnitřní soudržnosti
- význam symbolů zajišťující reprezentaci vzhledem k vnějšmu
- **Dvojí polarizace** - dva druhy moci ve společnosti- náčelník (vně kmene) vs první hodnostář (uvnitř kmene) - oba druhy moci spolu soupeří - dva středy politického systému - vnější a vnitřní vymezení je zásadní pro organizaci moci
- **Asymetrie moci**- neexistuje dokonalá homogenní společnost - moc je posilována prohlubováním nerovností - nejsou rovnostářské společnosti - naopak společnosti jsou silně hierarchizovány, na základě, genderu, věku, tříd, kast...

Legitimita moci

- legitimita moci v sobě zahrnuje zneužití moci
- Weber - legitimnost jako jedna základních kategorií politické sociologie -> žádná nadvláda se nespokojuje s pouhou poslušností, ale snaží se aby občané souhlasili s pravdou kterou reprezentuje.
- Weber - Ideální typy legitimní nadvlády - legální (racionální ráz), tradiční(víra a posvátný charakter, v souladu se zvyky), charismatická nadvláda (emocionální ráz, totální důvěru v hrdinu)
- “Autorita může být definována jako právo, se souhlasem společnosti přiznané jednotlivci nebo skupině, přijímat rozhodnutí týkající se ostatních členů společnosti.”
- Moc má hranice - ovládaní se pokouší moc udržet v jistých mezích a odvolávají se přitom na formální instituce aneformální mechanismy.
- Žádný politický systém není v rovnováze
- Gluckman - rituály vzoupry - *nejvyšší léčkou moci je to, že je schopna rituálně sama sebe zpochybnit, aby se ve skutečnosti její vláda ještě upevnila*
-

Ideální typy vládnutí

- **Legální nadvláda** - byrokracie (Weber) -> Fallers přecgod od patrimoniální (dědičné) nadvlády k byrokratické systému v moderní společnosti
- **Tradiční nadvláda** - osobní vztahy slouží výhradně k podpoře politické autority, ta na sebe bere různé podoby -> gerontokracie (moc se pojí se starší generací), patriarchální řád, patrimonialismus a sultanismus
- Nejrozšířenější je nadvláda patrimoniální - normou je zvyk, autorita je osobní, nedělí na privátní a osobní sférou
- Tradiční nadvláda v antropologii je nejvíce
- **charismatická nadvláda** - vyjimečný typ, revolučná síla, role hrdiny, slouží k rozvratu tradiční nebo legální nadvlády — rozkládá tradiční řád a uvolňuje místo utopickému zánícení

Zdroje

- Z kurzu
- Jenny Huberman (2020) What to Do with Surveillance Capitalism?, Anthropology Now, 12:2, 94-100, DOI: 10.1080/19428200.2020.1824760
- Zdroje obrázků google.com